

voor de 2e
graad van de
lagere school

De Pet op tegen Kanker!

Didactische bundel om
in de klas rond het thema kanker te werken

door Emy Geyskens en Nathalie Janssens
illustraties: Emilie Timmermans

Inhoud

Voorwoorden	p. 3
1. Wat is kanker?	p. 5
2. Stellingenspel kanker	p. 10
3. Wat doet het met jou?	p. 14
4. Behandelingen bij kanker	p. 19
5. En wat dan?	p. 27
6. Extra informatie	p. 32
7. Leerplandoelen	p. 33
• Leerplandoelen ZILL	p. 33
• Leerplandoelen OVSC	p. 36
• Leerplandoelen GO!	p. 39

De Pet op tegen Kanker

Lessenpakket voor de 2e graad

Dit lessenpakket werd gerealiseerd door Uitgeverij Averbode in opdracht van Kom op tegen Kanker.

© Uitgeverij Averbode, 2015

Tweede uitgave 2020

Postbus 54, 3271 Averbode

Concept en tekst: Emy Geyskens, Nathalie Janssens

Illustraties: Emilie Timmermans

Eindredactie: Elke Broothaerts, Sien Trekker

Vormgeving: Karin Weyland

www.averbode.be

www.komoptegenkanker.be

www.depetoptegenkanker.be

127217/DD5418

Behoudens de uitdrukkelijk bij de wet bepaalde uitzonderingen, o.a. het fotokopiëren van kleine fragmenten binnen een welbepaalde context, mits het betalen van een hiervoor verschuldigd bedrag (via de firma Reprobél die hiervoor werd opgericht) mag niets uit deze uitgave worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgevers. (Wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten verschenen in het Belgisch Staatsblad op 27 juli 1994). Het zonder toestemming veeveelvoudigen van een uitgave berokkent schade aan de auteurs, illustratoren en uitgevers. Fotokopieën betekenen de dood van het boek.

Voorwoord van Kom op tegen Kanker

Beste leerkracht,

Fijn dat u met het verhaal en het lessenpakket van de campagne '**De Pet op tegen Kanker**' aan de slag gaat. Dit educatieve materiaal **op kindermaat** helpt u om kanker bespreekbaar te maken in uw klas.

In Vlaanderen krijgen jaarlijks meer dan 40.000 mensen te horen dat ze kanker hebben. Dat zijn er gemiddeld 112 per dag of 5 per uur. En dat 7 dagen op 7, 24 uur op 24. In elke klas is er dus wel een leerling die kanker van dichtbij meemaakt.

Hoe gaat u daar als leerkracht mee om? Hoe reageert u op vragen waar de kinderen mee zitten? En vooral: hoe vertaalt u dat naar interessante leerstof die past binnen de eindtermen en ook boeiend is voor kinderen die niet rechtstreeks getroffen zijn?

Samen met Uitgeverij Averbode werkten we een **educatief pakket** uit om op die vragen een antwoord te bieden.* Dit pakket richt zich specifiek tot de leerlingen van de tweede graad van de lagere school. Mail ons zeker over uw ervaringen via depetop@komoptegenkanker.be.

Het **verhaal** en het **lessenpakket** maken deel uit van 'De Pet op tegen Kanker', de campagne van Ketnet en Kom op tegen Kanker. De actie heeft naast een educatief luik ook een fondsenwervend luik door de verkoop van petpakketten. Met de opbrengst organiseren we het jaarlijkse vakantiekamp voor kinderen met kanker. Meer info leest u op www.depetoptegenkanker.be en op www.komoptegenkanker.be/vakantiekamp.

Ik dank u nu alvast voor uw steun en interesse!

Warme groet,

Frank Deboosere

Campagneleider Kom op tegen Kanker

* Op www.depetoptegenkanker.be vindt u ook de andere educatieve pakketten. Kom op tegen Kanker ontwikkelde educatieve pakketten voor de eerste, tweede en derde graad van het lager onderwijs en voor de kleuterschool. Alle pakketten beantwoorden aan de ontwikkelingsdoelstellingen en eindtermen en sluiten mooi op elkaar aan. Mail ons zeker uw ervaringen via depetop@komoptegenkanker.be.

Over Kom op tegen Kanker

Kom op tegen Kanker helpt ervoor zorgen dat minder mensen kanker krijgen, meer mensen de ziekte overleven en dat de levenskwaliteit van (ex-)kankerpatiënten verbetert. Om dat te bereiken investeren we in zorg, wetenschappelijk onderzoek, beleidsbeïnvloeding en informatie en preventie. We kunnen rekenen op de steun van duizenden sympathisanten. Via hun giften, acties en legaten gaan we samen voor een wereld zonder kanker.

Voorwoord van de auteurs

Elk jaar worden veel mensen getroffen door kanker. Hoewel de overlevingskans groter en groter wordt, overlijden nog een heel aantal mensen aan deze verschrikkelijke ziekte.

Kanker is een woord dat heel wat emoties teweeg kan brengen. We weten vaak niet hoe we ons moeten gedragen wanneer we het horen. Het is een woord dat onze hele wereld kan doen instorten. Een woord dat we dan ook liever niet uitspreken. Toch is het van belang om het onderwerp bespreekbaar te maken, het woord in de mond te nemen, ook naar kinderen toe.

Voor kinderen is de ziekte vaak onbegrijpelijk. Ze zien mensen die verschrikkelijk ziek zijn, mensen die kaal worden, die pijn hebben en/of in het ziekenhuis verblijven. Dat hoort doorgaans niet bij hun wereld. Om kinderen kanker beter te leren begrijpen en hen te leren omgaan met de emoties die met deze ziekte gepaard gaan, hebben we dit lessenspakket opgesteld.

We gingen te rade bij oncopsychologen en oncologen. We konden rekenen op de expertise van Cindy Verhulst, een psychologe die zich specialiseerde in rouwbegeleiding en kinder- en jeugdpsychotherapie. Samen met Katrien Vanhauwaert schreef zij het boek 'Grote woorden bij kanker' (uitgeverij Acco). Ook Alain Bols, oncoloog in het AZ Sint-Jan AV Brugge-Oostende, en Catherine Baillon en Annelien Tack van de afdeling oncologie in het UZ Brussel hebben hun kennis met ons gedeeld.

Voordat u aan de lessen begint, kunt u het best op voorhand nagaan of er kinderen in uw klas op dit moment te maken hebben met kanker in hun omgeving.

Breng de ouders van alle kinderen op de hoogte dat u over kanker gaat werken. Vraag toestemming aan de ouders en spreek duidelijk met hen af wat er wel/niet verteld mag worden in de klas. Zo vertrekt u met de juiste informatie.

Spreek ook met het kind af wat het wil vertellen in de klas en wat niet. Bereid deze lessen samen goed voor. Wanneer het kind liever niets vertelt, moet dat gerespecteerd worden.

De suggesties zijn telkens in drie onderdelen verdeeld (behalve het stellingenspel). Als instap van de les verkennen de kinderen het onderwerp. In de kern wordt het onderwerp uitgediept. Ten slotte gaan de kinderen over tot actie. Ze gaan effectief aan de slag met de informatie die ze hebben vergaard tijdens de vorige activiteiten.

U kunt het best de activiteiten van dit lessenspakket spreiden over een maand. Laat de afgeleide hoeken en knutselwerken in de klas zolang u voelt dat de kinderen er nood aan hebben.

Dit lessenspakket is gemaakt bij het verhaal 'De Pet op tegen Kanker', een prentenboek dat gratis beschikbaar is voor leerkrachten en leerlingen van de tweede graad lager onderwijs. Het verhaal wordt verteld vanuit het standpunt van een kind dat op twee manieren te maken krijgt met kanker: zijn opa vecht, maar verliest de strijd tegen kanker en een juf op school wordt vervangen door een andere juf omdat ze in behandeling is tegen borstkanker. Ook de verschillende reacties op dit vreselijke nieuws worden mooi uitgelicht. Het verhaal en het lessenspakket spelen op elkaar in, maar u kunt ze ook apart gebruiken.

We hopen met het verhaal en dit lessenspakket een middel aan te reiken om kanker en zijn context bespreekbaar te maken met kinderen. We hopen dat de activiteiten een bron van inspiratie zijn om kanker, beter worden, afscheid nemen en hoe ermee om te gaan, bespreekbaar te maken in de klas.

Nathalie Janssens en Emy Geyskens

1. Wat is kanker?

De eindtermen

Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

- 1.2 De kinderen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.3 De kinderen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders.
- 1.4 De kinderen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
- 1.6 De kinderen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 1.7 De kinderen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.
- 1.8 De kinderen kunnen zich discreet opstellen.

Sociale vaardigheden – domein gespreksconventies

- 2 De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

Sociale vaardigheden – domein samenwerking

- 3 De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en mezelf

- 1.1 De kinderen drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en de anderen: in groep

- 1.7 De kinderen hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

Wetenschappen & techniek – gezondheid

- 1.17 De leerlingen kunnen gezonde en ongezonde levensgewoonten in verband brengen met wat ze weten over het functioneren van het eigen lichaam.
- 1.18 De leerlingen weten dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.
- 1.19 De leerlingen beseffen dat het nemen van voorzorgen de kans op ziekten en ongevallen vermindert.

Link met het verhaal

Net zoals in het verhaal 'De Pet op tegen Kanker' zullen er heel wat kinderen zijn die verschillende vragen hebben over kanker. Mauro, Mila en Wout krijgen de kans om hun vragen te stellen aan juf Veerle. Dat is erg belangrijk, aangezien de kinderen er anders over kunnen fantaseren en een fout beeld creëren. Dat komt naar boven wanneer Aisha in het verhaal denkt dat juf Sanne kanker kreeg door te veel chocolade te eten.

U kunt kanker natuurlijk niet 'wegnemen', maar de ziekte bespreekbaar maken is van groot belang.

Voorbereiding

Zorg voor enkele gedichten over kanker, ziek zijn, afscheid nemen ... U kunt die op het internet vinden, bv. op www.rouwgedichten.net/gedichten, www.1001gedichten.nl of www.pratenoverkanker.nl. Laat de kinderen de gedichten thuis lezen als voorbereiding. Zorg voor materiaal waarin de kinderen gedichten kunnen opzoeken, zoals computers, boeken met gedichten ...

Instap – Gedichten over kanker

Doelstellingen

- De kinderen kunnen zich inleven in een gedicht.
- De kinderen kunnen een gedicht bespreken en hun mening erover geven.
- De kinderen kunnen vragen noteren die bij hen opkomen bij het woord 'kanker'.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas.

Materiaal

Klassikaal

- Een pet waarin de kinderen vragen kunnen stoppen
- Enkele gedichten over kanker, ziek zijn, afscheid nemen ...
- Materiaal waarin de kinderen gedichten kunnen opzoeken, zoals computers, boeken met gedichten ...

Individueel

- Het werkblad dat bij deze activiteit hoort (zie p. 7)
- Een schaar

Verloop

Draag het gedicht van het werkblad voor. Laat de kinderen vrij reageren. Stel begeleidende vragen:

- Wie schreef het gedicht? (Ella-Louise)
- Voor wie schreef Ella-Louise het gedicht? (Voor haar oma)
- Waarom schreef ze het gedicht? (Haar oma is ziek. Ze wil haar sterkte wensen met het gedicht.)
- Waarover gaat dit gedicht? (Over kanker.)

Vraag aan de kinderen wie al eens over 'kanker' heeft gehoord. Vertel hun dat ze wellicht nog wel wat vragen hebben over deze ziekte en dat ze zo meteen de kans krijgen om die vragen te noteren.

Geef de kinderen het werkblad met het gedicht. Geef hun deze opdracht: *Lees het gedicht nog eens in stilte. Je hebt misschien enkele vragen over kanker. Schrijf die op de stroken onderaan. Knip de stroken uit.*

Vertel de kinderen dat ze hun naam niet op de strookjes hoeven te noteren. Ze zijn anoniem. Benadruk ook dat er geen 'slechte' vragen zijn. De kinderen mogen alle vragen noteren. Daarna haalt u ze op met de pet. Leg uit dat u gekozen heeft voor een pet omdat de pet belangrijk is in het verhaal.

Tip: leg de pet na de les op een toegankelijke plaats in de klas. Vertel aan de kinderen dat ze te allen tijde anoniem nieuwe vragen in de pet mogen stoppen. Ze mogen daarvoor een eigen strookje maken.

Na de les zoekt u het antwoord op de vragen die de kinderen gesteld hebben. Daarvoor kunt u o.a. gebruikmaken van de gegevens bij hoofdstuk 6 'Extra informatie' op p. 32. Als de kinderen moeilijk vragen kunnen verzinnen, steekt u zelf enkele vragen in de pet: *Wat is kanker? Doet het pijn? Is het besmettelijk? Kun het genezen met een pil? Ga je dood aan kanker? Blijft kanker voor altijd in je lichaam? Wie kan kanker krijgen? Kun je het voorkomen? Is het je eigen schuld als je kanker krijgt? Mag je nog lachen, spelen en plezier maken als je mama/papa kanker heeft? Krijgen kinderen ook kanker? Waarom krijg je kanker?*

Tip: het is raadzaam om er zelf alvast enkele 'moeilijkere vragen' in te stoppen.

Let op: 'Kun je genezen van kanker?' is een delicate vraag. Vaak is de prognose onzeker. Spreek veeleer over 'beter worden' dan over 'genezen'. De dokters doen wat ze kunnen om de kanker weg te krijgen, maar ze kunnen niet met zekerheid voorspellen hoe het zal gaan. Via bloedonderzoek en scans zien de dokters of de kankercellen vernietigd zijn. Toch moet de patiënt regelmatig op controle gaan. Helaas zijn er ook mensen die niet beter worden, bij wie de ziekte sterker is dan de behandeling. Dokters en verpleegkundigen zorgen er dan voor dat de patiënt op dat moment zo weinig mogelijk pijn heeft.

Nataak:

Laat de kinderen een gedicht zoeken rond kanker / ziek zijn op het internet of in boeken. Laat er enkele gedichten voorlezen of laat ze erover vertellen. Vraag ook waar ze het gehaald hebben. Heeft het gedicht voor hen een persoonlijke betekenis? Waarom?

Tip: laat ze de gedichten per twee uitwisselen en elkaar hun mening over het gedicht geven.

Gedicht

*Ik heb een wens, ik zeg hem luid
Want mijn hart schreeuwt het uit:
Ik wil dat kanker niet meer bestaat!
Ik wil dat het de wereld uitgaat!
Maar dat kan natuurlijk niet zijn ...
Want er bestaat nog geen medicijn
Daarom, oma, doet het zo'n pijn
En voel ik me machteloos en klein*

*Want jou zo ziek zien, vreet vanbinnen
Hopelijk kun je de strijd winnen!
Ook al doet het woord 'kanker' me beven
Ik blijf hopen dat je dit zal overleven
Lieve oma, ik geef veel om jou
Weet dat ik ontzettend van je hou
Ook na de chemo, die morgen start
Ben je diep in mijn hart ...*

*Veel sterkte wens ik je toe
Oma, I love you!*

*Je kleindochter,
Ella-Louise*

?

?

?

?

?

Kern – ‘Wat is kanker?’

Doelstellingen

- De kinderen kunnen creatief weergeven wat kanker voor hen betekent.
- De kinderen kunnen zinvol reageren op antwoorden en vragen over kanker.

Organisatie

Tijdens deze activiteit wordt er een kringgesprek gehouden. Dat kan in de klas of in een andere ruimte.

Materiaal

Klassikaal

- De pet waarin de kinderen vragen gestopt hebben tijdens de instap
- Eventueel een praatstok die gebruikt kan worden tijdens het kringgesprek

Individueel

- Een leeg A4-blad
- Kleurpotloden

Vorbereiding

Lees alle vragen in de pet aandachtig. Zorg dat u op elke vraag een antwoord kunt geven.

Verloop

Tekening ‘Wat is kanker?’

Geef elk kind een leeg blad en laat ze hun kleurpotloden nemen. U geeft deze opdracht: *Wat betekent kanker voor jou? Waaraan denk je? Hoe stel jij je ‘kanker’ voor? Teken dat op het lege blad. Teken wat je voelt bij kanker, of wat je weet over kanker. Kortom, teken wat kanker voor jou betekent. Dit is een heel persoonlijke tekening, er is dus geen juiste of foute tekening. Misschien kunnen de gedichten uit de vorige les jullie helpen om de tekening te maken.*

Laat de kinderen die dat willen hun tekening kort even uitleggen. Toon interesse bij elke tekening.

Kringgesprek ‘Wat is kanker?’

Zoek samen met de leerlingen op het internet informatie over kanker, bv. op www.allesoverkanker.be. Stel hen bij andere websites steeds de vraag of de informatie betrouwbaar is of niet. U kunt ook papieren artikels of brochures meebrengen. Ga daarna rustig in een kring zitten. Dat kan in de klas of in een rustige ruimte. Zorg ervoor dat alle kinderen elkaar kunnen zien. Ze nemen hun tekening over kanker. Probeer als leerkracht zelf mee in de kring te zitten, zodat u deel uitmaakt van de groep. U hebt op voorhand alle vragen waar u een antwoord op gevonden hebt opnieuw in de pet gestopt.

Tip: overloop eerst enkele afspraken om het kringgesprek goed te laten verlopen. Enkele richtlijnen: wees stil als iemand aan het spreken is / lach niemand uit / luister als iemand aan het woord is ... Een hulpmiddel daarbij is bijvoorbeeld een spreekobject, zoals een praatstok. Wie de praatstok vasthoudt, mag vertellen. De anderen zijn stil en tonen interesse.

Nadat u de afspraken gemaakt hebt, neemt u telkens een vraag uit de pet en bespreekt u die samen met de kinderen. Ga na of het antwoord in het filmpje gegeven werd en of er misschien kinderen zijn die het antwoord weten. Het is belangrijk dat u nagaat of de kinderen het antwoord begrepen hebben. Voorzie in voldoende tijd om ook de kinderen aan het woord te laten. Als alle vragen besproken zijn, vergelijken de kinderen de tekening die ze hebben gemaakt met wat ze nu weten. Als ze nu een tekening zouden maken, zou die er dan anders uitzien? Wat zouden ze anders tekenen? U kunt eventueel de kinderen hun tekening laten aanvullen.

Actie!

Doelstellingen

- De kinderen gaan op zoek naar relevante informatie over kanker.

Organisatie

Zorg voor een plekje in de klas waar de kinderen een nieuwshoek kunnen maken.

Materiaal

Klassikaal

- Een prikbord of een groot blad waar de kinderen informatie op kunnen bevestigen
- Computers, boeken, magazines, kranten ... om informatie over kanker op te zoeken

Verloop

Verdeel de kinderen in kleine groepjes (max. 4 kinderen). Laat hen informatie over kanker verzamelen die ze op het einde van deze les weergeven in een nieuwshoek in de klas. De kinderen kunnen de antwoorden van het kringgesprek ook gebruiken om de nieuwshoek aan te kleden. Geef hun voldoende ruimte om creatief te zijn met dit onderwerp. Begeleid de groepjes die moeilijkheden hebben om deze taak te volbrengen.

Elke groep kiest één subthema uit (bv. onderzoek naar kanker, medicatie tegen kanker, naar school gaan als je kanker hebt, inzamelacties ...) waarover ze zullen vertellen. De kinderen kunnen vragen stellen aan elkaar. Wanneer niemand het antwoord weet, zoekt u het samen met de kinderen op.

Nadat alle groepen aan bod zijn geweest, opent u samen met de kinderen de 'De Pet op tegen Kanker'-hoek.

Kader de naam van de hoek: Kom op tegen Kanker is een organisatie die strijdt tegen kanker en mensen met kanker helpt. Daarvoor zamelt zij ook geld in. Dat geld wordt o.a. gebruikt voor onderzoek naar kanker, maar ook om informatie over kanker te verspreiden, voor zorgprojecten en meer. Dit najaar loopt er ook de campagne 'De Pet op tegen Kanker'. Mensen die kanker hebben, worden vaak kaal. Ze dragen dan bijvoorbeeld een sjaaltje of een pet. Het geld dat met deze campagne wordt ingezameld, gaat naar het kindervakantiekamp.

Meer info daarover is te vinden op www.komoptegenkanker.be/vakantiekamp.

Link met het verhaal: De opa van Wout droeg een pet. Wanneer de kinderen op bezoek gingen, droegen ze ook allemaal een pet. Ze gaven een pet aan de juf, die ook kaal is.

Laat de kinderen ideeën geven voor het inrichten van de hoek. Elke groep mag de zelf gevonden informatie in de hoek hangen/leggen. Leg ook de pet uit de vorige lessen op een zichtbare plaats in de hoek. De kinderen mogen er nog steeds vragen in stoppen.

Nadat de kinderen de nieuwshoek aangekleed hebben, overloopt u kort welke informatie de kinderen hebben weergegeven. Houd die hoek onder de aandacht: de kinderen mogen de hoek steeds blijven aanvullen met interessante artikels over kanker, interessante weetjes over acties van Kom op tegen Kanker ...

2. Stellingenspel kanker

De eindtermen

Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

- 1.6 De kinderen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 1.9 De leerlingen kunnen ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren.

Sociale vaardigheden – domein gespreksconventies

- 2 De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en mezelf

- 1.1 De kinderen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.

Link met het verhaal

Net zoals in het verhaal ‘De Pet op tegen Kanker!’ zullen er heel wat kinderen zijn die vragen hebben over kanker. Er bestaan ook heel wat misvattingen over kanker. In het verhaal kunnen de kinderen deze vragen en misvattingen bespreken met juf Veerle. In deze les zullen de kinderen meer te weten komen over kanker door middel van een stellingenspel.

Stellingenspel over kanker

Doelstellingen

- De kinderen kunnen hun eigen mening geven bij een gegeven stelling.
- De kinderen kunnen hun eigen mening aanpassen bij een gegeven stelling, wanneer die wordt besproken.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas. (Tenzij u de variant op het stellingenspel zou spelen, dan gaat u naar een ruimte waar de kinderen kunnen rennen, bv. de speelplaats of de turnzaal.)

Materiaal

Individueel

- Een groene, een rode kaart en een gele kaart (bv. uit gekleurd papier). Op de groene kaarten schrijft u ‘waar’, op de rode kaarten schrijft u ‘niet waar’, op de gele kaarten zet u een vraagteken.
- Het werkblad dat bij deze activiteit hoort (zie p.13)

Verloop

Herhaal kort wat de kinderen onthouden hebben uit de voorgaande lessen. Daarna zegt u dat ze in een stellingenspel nog meer te weten zullen komen over kanker. Leg het verloop van het stellingenspel uit: *Zo meteen krijgen jullie van mij een groen, een rood en een geel kaartje. Ik zeg een stelling over kanker. Wanneer jullie denken dat die stelling waar is, dan steek je het groene kaartje omhoog. Als je denkt dat de stelling niet waar is, dan steek je het rode kaartje omhoog. Weet je het echt niet? Steek dan het gele kaartje omhoog. Daarna gaan we bespreken of de stelling waar of niet waar was. Het is helemaal niet erg als je een fout maakt. Er bestaan zo veel misvattingen over kanker dat we graag willen zien hoe dat komt. Het is de bedoeling dat we vandaag veel bijleren.*

Tip: in plaats van de kinderen met kaartjes te laten werken, kunt u ook opteren voor een ren-je-rot-spel. De kinderen kunnen dan naar een bepaalde plaats lopen als ze denken dat het waar is, en naar een andere plaats als ze denken dat het niet waar is.

Begeleid de eerste stelling stap voor stap zodat de kinderen weten wat van hen verwacht wordt.

U zegt de stelling: **Er is maar één soort kanker.** De kinderen die denken dat dat waar is, steken hun groen kaartje omhoog. De kinderen die denken dat dat niet waar is, steken hun rood kaartje omhoog.

U kunt aan enkele kinderen vragen waarom ze het groene of rode kaartje omhoog staken. Daarna bespreekt u het juiste antwoord:

De stelling is niet waar. Er zijn heel veel verschillende soorten kanker. Wel meer dan honderd! Elke soort kanker heeft een andere naam: longkanker (zoals opa), borstkanker (zoals de juf), darmkanker, botkanker, huidkanker, bloedkanker (dat wordt ook leukemie genoemd), kanker in de hersenen (dat wordt ook een hersentumor genoemd) ...

U kunt de kinderen laten opsommen welke soorten kanker zij nog kennen. Misschien kennen zij iemand die kanker heeft of heeft gehad, en weten ze ook welke kanker die persoon had of heeft.

Daarna gaat u verder met het stellingenspel. U vindt de stellingen en de bijbehorende uitleg hieronder.

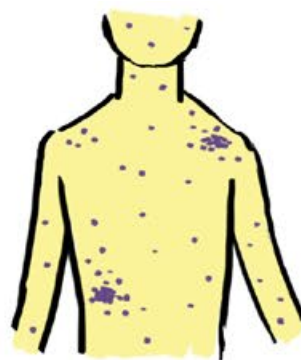
U kunt ook andere stellingen kiezen, die passen bij de vragen die de kinderen in de pet stopten (zie hoofdstuk 1 'Wat is kanker?' op p. 5).

- **Kanker kan zich verspreiden in je lichaam. Dat heet uitzaaiing.**

Deze stelling is waar. Zieke cellen, kankercellen, kunnen door je lichaam 'reizen'. Als een kankercel ergens anders in je lichaam terechtkomt, kun je daar ook kanker krijgen. De kanker verspreidt zich dan in je lichaam. Dat heet 'uitzaaiing'.

U kunt de stelling verduidelijken door een tekening te maken.

U tekent een lichaam, waarbij het hoopje kankercellen een andere kleur krijgt. U tekent hier en daar in het lichaam cellen in dezelfde kleur. Deze cellen gaan reizen in het lichaam, ze verspreiden zich. Op één plek tekent u een ander hoopje kankercellen. Daar is een nieuwe tumor ontstaan. U kunt dat op enkele plaatsen in het lichaam doen.

- **Als je kanker hebt, dan kun je nog gek doen en lachen.**

Deze stelling is waar, maar soms ook niet waar. Het is moeilijk te zeggen ... Het klopt dat mensen met kanker nog plezier kunnen maken. Maar soms zijn ze zo ziek, vaak ook van de behandeling, dat het moeilijk wordt om gek te doen of te lachen. Dan hebben ze verdriet of willen ze soms even alleen zijn. Vaak hebben mensen die strijden tegen kanker weinig energie. Want zowel bij radiotherapie als bij chemotherapie worden er ook goede cellen geraakt tijdens de behandeling. Dat zorgt voor nare bijwerkingen, zoals vermoeidheid, pijn en misselijkheid.

Wanneer kankerpatiënten zich minder ziek voelen, kunnen ze vaak wel opnieuw plezier maken.

Radiotherapie en chemotherapie worden uitgelegd in hoofdstuk 4 'Behandelingen bij kanker', p. 19.

- **Kinderen kunnen ook kanker krijgen.**

Deze stelling is waar, maar bij kinderen komt kanker minder vaak voor dan bij volwassenen.

Geef de kinderen de ruimte om te spreken over de stelling en hun gevoelens daarbij.

- **Dieren kunnen geen kanker krijgen.**

Deze stelling is fout. Dieren kunnen ook kanker krijgen, net als mensen. Het lichaam van een dier bestaat ook uit cellen, zoals dat van een mens. Die cellen kunnen ook ziek worden en kanker worden. Net zoals bij mensen.

U kunt de kinderen de ruimte geven om te spreken over de stelling. Misschien kennen ze een dier dat kanker heeft of gehad heeft.

- **Kanker is besmettelijk.**

Deze stelling is zeker niet waar. Het is fout om te denken dat kanker besmettelijk is. Je kunt geen kanker krijgen van iemand anders. Het is wel zo dat een bepaalde kanker meer voorkomt in sommige families. Maar kanker is niet besmettelijk. Iemand met kanker mag je zonder gevaar knuffelen, een hand geven of zoenen.

Laat de kinderen die dachten dat kanker besmettelijk is, zeker aan het woord. Probeer zeker na te gaan of die misvatting verdwenen is. Ga eventueel dieper in op het feit dat bepaalde kankers erfelijk zijn, zoals borstkanker. Benadruk hier wel dat dat zeker niet altijd zo is, en dat het onderzocht wordt als men dat vermoedt.

- **Je wordt altijd kaal als je kanker hebt.**

Deze stelling is niet waar. Van kanker zelf word je niet kaal. Maar van sommige behandelingen tegen kanker wel, zoals de opa en de juf van Wout. Er zijn ook mensen die nooit hun haar verliezen, zelfs niet tijdens de behandeling. Helaas zijn dat er niet zo veel. Als iemand met kanker kaal is, dan weet je alvast dat ze de kanker aan het bestrijden zijn!

- **Een tumor is een verzameling van zieke cellen.**

Deze stelling is waar. Heel ons lichaam bestaat uit hele kleine cellen. Er worden steeds nieuwe cellen bijgemaakt. Sommige cellen sterven af, en dan komen er nieuwe cellen bij. Dat is normaal. Meestal zijn die cellen gezond, maar soms zijn er ook zieke cellen. Een hoop zieke cellen bij elkaar is een 'tumor'.

We noemen dat ook weleens een knobbel of een gezwel.

Maar niet elke knobbel of elk gezwel is kanker. Kwaadaardige tumoren zijn kanker. Zij gaan zich verspreiden in het lichaam. Ze zijn gevaarlijk en slecht voor je lichaam. Als de knobbel of het gezwel goedaardig is, is het geen kanker. Rond een goedaardige knobbel zit een stevige schil, waardoor die zich niet kan verspreiden in het lichaam. Of een tumor goedaardig of kwaadaardig is, kan men te weten komen door een paar van die cellen te onderzoeken. Een goedaardige tumor kan in zeldzame gevallen kwaadaardig worden.

- **Als je kanker hebt, is dat je eigen schuld.**

Deze stelling is niet waar. Je kunt niet vermijden dat je kanker krijgt, maar je kunt wel een aantal dingen doen om het risico op de ziekte te verkleinen. Bijvoorbeeld zorgen voor een gezonde levensstijl door gezond te eten, voldoende te bewegen en te zorgen voor een goede bescherming als je in de zon komt. Ook roken is uit den boze, het is een belangrijke doodsoorzaak overal ter wereld. Maar ook passief roken (= ongewild rook inademen wanneer iemand anders rookt) is zeer schadelijk voor de gezondheid.

Na het stellingenspel deelt u aan elk kind het werkblad uit waarop de stellingen staan weergegeven. Elk kind duidt individueel bij elke stelling aan of ze waar of niet waar is. Zo kunt u controleren of er nog misvattingen bestaan. Nadat de kinderen bij elke stelling hebben aangeduid of ze waar is of niet, overloopt u de antwoorden nog een keer. U geeft extra uitleg wanneer nodig.

Op www.depetoptegenkanker.be vindt u het werkblad als worddocument, zodat u het kunt aanpassen indien u meer of andere stellingen gebruikt hebt.

Werkblad 'Stellingen over kanker'

Naam: ..... Klas: .....

Lees elke stelling. Kruis aan: is de stelling waar of niet waar?

1. Er is maar één soort kanker.

waar niet waar

2. Kanker kan zich verspreiden in je lichaam. Dat heet uitzaaiing.

waar niet waar

3. Als je kanker hebt, dan kun je nog gek doen en lachen.

waar niet waar

4. Kinderen kunnen ook kanker krijgen.

waar niet waar

5. Dieren kunnen geen kanker krijgen.

waar niet waar

6. Kanker is besmettelijk.

waar niet waar

7. Je wordt altijd kaal als je kanker hebt.

waar niet waar

8. Een tumor is een verzameling van zieke cellen.

waar niet waar

9. Als je kanker hebt, is dat je eigen schuld.

waar niet waar

3. Wat doet het met jou?

De eindtermen

Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

- 1.2 De kinderen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.6 De kinderen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 1.7 De kinderen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.

Sociale vaardigheden – domein gespreksconventies

- 2. De kinderen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

Sociale vaardigheden – domein samenwerking

- 3 De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en mezelf

- 1.1 De kinderen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
- 1.2 De kinderen kunnen beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn
- 1.3 De kinderen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en de anderen: in groep

- 1.7 De kinderen hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

Link met het verhaal

In 'De Pet op tegen Kanker!' ervaren de kinderen allerlei emoties. Kinderen moeten zich ervan bewust zijn dat emoties kunnen verschillen, van mens tot mens en van moment tot moment. Soms zijn iemands gevoelens ook in de war.

Vorbereiding

Voor 'Instap' zoekt u twee muziekfragmenten: een vrolijk (bv. La primavera van Vivaldi) en een droevig (bv. Overture 1812 van Tsjajkovski). Voor 'Actie!' verzamelt u kranten en tijdschriften.

Instap – vertel het met muziek

Doelstellingen

- De kinderen kunnen emoties benoemen en verwoorden.
- De kinderen beseffen dat muziek verschillende emoties kan oproepen.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas of in een open ruimte.

Materiaal

Klassikaal

- Twee muziekfragmenten of liedjes: een blij, opgewekt stuk en een droevig stuk

Individueel

- Twee lege bladen
- Kleurpotloden.

Verloop

Leg de opdracht uit: *Jullie krijgen twee bladen. Nummer de bladen met 1 en 2. Ik laat een muziekstuk horen. Neem kleurpotloden waarvan je vindt dat die bij de muziek passen. Teken waaraan je denkt tijdens de muziek: een voorwerp, een lijn, een vorm ... Alles mag. Daarna doen jullie hetzelfde bij een ander muziekfragment.*

Ga na de opdracht in een kring zitten. Bespreek hun tekeningen. Ze kijken bij elkaar, leggen uit wat ze getekend hebben, vergelijken hun tekeningen ... Laat het eerste fragment opnieuw horen. Bespreek:

- *Welk gevoel roept het fragment bij je op? Word je er blij of droevig van?*
- *Waar denk je aan tijdens deze muziek?*
- *Waarom heb je die tekening gemaakt?*

Doe hetzelfde bij het tweede fragment.

Laat de kinderen beide fragmenten vergelijken en praat over gevoelens:

- *Welke gevoelens kun je hebben? Wanneer?*
- *Kun je je blij en droevig tegelijkertijd voelen?*
- *Wat doe je als jij je blij voelt? Wat doe je wanneer je droevig bent?*
- *Ben je soms bang? Wanneer?*
- *Ben je soms boos? Wanneer?*
- *Welke gevoelens kennen jullie nog? Wanneer voelde jij je al eens zo?*

U kunt ook de emoties bespreken die opkomen wanneer je je zorgen maakt, wanneer iemand ziek is, wanneer iemand kanker heeft. Besluit dat muziek emoties kan oproepen. Van sommige muziekstukken word je blij. Van andere kun je droevig, boos of bang worden. Hoe je je voelt bij muziek is persoonlijk.

Laat de kinderen eventueel vertellen welke (moderne) liedjes hen blij, boos, bang, droevig ... maken.

Speel de twee muziekstukken opnieuw af. De kinderen zullen de muziek nu met hun lichaam ervaren: ze moeten bewegen op de muziek. Ze stemmen hun bewegingen af op de muziek.

Kern – uitspraken van kinderen

Doelstellingen

- De kinderen kunnen een gevoel dat weergegeven wordt in een uitspraak bespreken.
- De kinderen kunnen verwoorden of het gevoel dat ze bespreken op hen al eens van toepassing is geweest.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas of in een open ruimte.

Materiaal

Individueel

- Het werkblad dat bij deze les hoort. (zie p. 17)

Verloop

Start de activiteit met het voorlezen van een uitspraak van een (fictief) kind: *‘Soms huil ik mezelf in slaap. Ik wil niet dat mama zo ziek is van de kanker ... Komt het wel goed allemaal?’* Laat de kinderen vrij reageren. Vraag welke gevoelens dit kind heeft. (angst, verdriet)

Verdeel de kinderen in vijf groepen. Deel de werkbladen uit. De kinderen lezen in groep alle uitspraken hardop. Ze verbinden elk tekstje met het juiste gevoel. Overloop de antwoorden klassikaal.

Geef elke groep een uitspraak en laat ze het bolletje bij die uitspraak kleuren. Leg de opdracht uit: *Lees de uitspraak. Beantwoord samen de vragen op de achterkant. Als alle groepen klaar zijn, gaan we er met zijn allen over praten.* Geef hun voldoende tijd. Bespreek daarna elke uitspraak klassikaal. Eerst overloopt de groep haar antwoorden. Dan mogen de anderen reageren. Laat voldoende ruimte voor reacties.

Bespreek ook de emoties van de kinderen zelf. *De uitspraken komen van kinderen die te maken hebben met kanker. Ze voelen zich alleen, ze kunnen niet slapen, hebben buikpijn en hoofdpijn, ze willen er niets meer over horen, ze zijn hoopvol, of misschien verontwaardigd: en wie zorgt er nu voor mij? Wie brengt mij naar school? ...* Kinderen herkennen die gevoelens misschien. Hebben zij zich ook al eens zo gevoeld? Mogelijk zijn er kinderen die nog heel anders op de situatie zouden reageren. Laat hen vrijuit spreken. Besluit dat iedereen gevoelens heeft. Het kan dan helpen om erover te spreken.

Actie! – een collage maken

Doelstellingen

- De kinderen kunnen het gevoel dat ze bij de vorige les in groep besproken hebben, creatief verwerken in een collage.
- De kinderen kunnen verwoorden waarom zij vinden dat een bepaald beeld, een bepaalde uitspraak of een bepaald woord bij het gevoel past dat zij moeten verwerken.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas of in een open ruimte.

Materiaal

Klassikaal

- Magazines, kranten, computers met internet en printer
- Vijf A3-bladen

Verloop

De kinderen vormen dezelfde groepen als daarnet. Laat de kinderen in groep hun besproken uitspraak herlezen. Vraag aan elke groep welk gevoel centraal staat.

Nu gaan ze een collage maken over dat gevoel. Elke groep krijgt een A3-blad. Iemand noteert het gevoel ergens op het blad. Controleer of de kinderen de juiste emotie noteren.

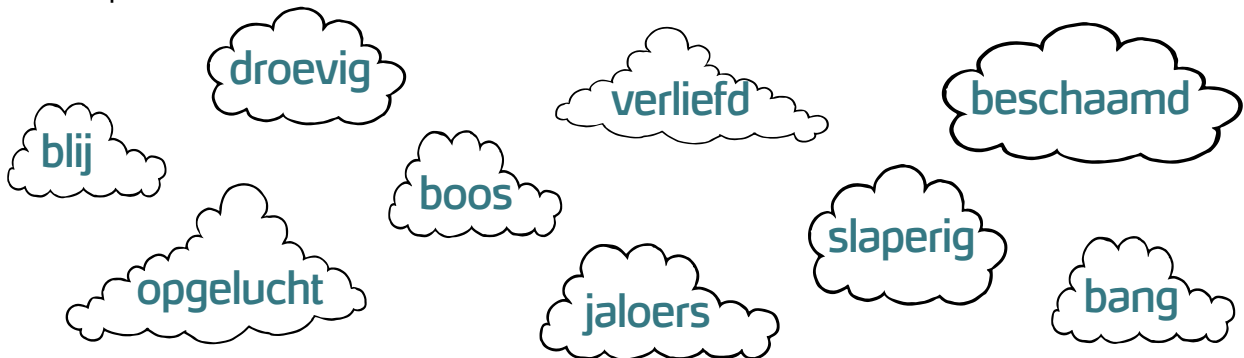
Leg dan de opdracht uit: *Jullie gaan een collage maken over het gevoel dat jullie genoteerd hebben. Zoek in magazines, kranten of op het internet naar prenten, foto's, uitspraken, tekstjes, woorden enzovoort, waarvan jullie vinden dat die bij het gevoel horen. Vertel aan de andere groepsleden waarom jij iets gekozen hebt. Verzamel alles en plak het op het grote blad. Jullie mogen zelf beslissen hoe en waar jullie alles plakken.*

Bespreek de collages klassikaal en hang ze op een zichtbare plaats in de klas of de school. Bekijk de collage en laat de kinderen uitleg geven. Wat vonden de kinderen van deze opdracht? U kunt als afsluiting van deze activiteit bij elke collage de uitspraak voorlezen die erbij past (zie vorige activiteit).

Werkblad – uitspraken van kinderen

- Hoe voel jij je op dit moment? Kleur het wolkje. Je kunt meerdere gevoelens tegelijkertijd hebben.
- Bespreek je gevoelens in je groep als je dat ziet zitten. Je hoeft dat niet te doen als je er niet over wilt spreken.

- Lees de uitspraken.
- Verbind elke uitspraak met het gevoel dat ontbreekt.
- Kleur het bolletje bij de uitspraak die de juf of meester aan jullie groep geeft.

Toen ik hoorde dat papa kanker had, heb ik een boek door de kamer gegooid, omdat ik zo ... was!

Ze hebben bij mijn oma kanker ontdekt. Dat betekent dat we nu niet samen op vakantie kunnen. Ik voel me erg ... en wil het liefst even alleen zijn.

Mijn papa heeft te horen gekregen dat hij aan de beterhand is. De behandeling slaat aan. Ik ben ontzettend ... We waren zo onzeker!

Hoera! Vandaag mag mijn vriendin naar huis. Ik ben zo ... dat ze weer thuis is!

Ik vind het ... om mijn tante die kanker heeft in het ziekenhuis te bezoeken. Daar hangt een vreemde geur, er zijn veel dokters met lange jassen en ernstige gezichten. De plaats boezemt me angst in.

- bang
- blij
- woedend
- opgelucht
- verdrietig

- Lees de uitspraak waarbij je het bolletje ingekleurd hebt opnieuw. Jullie hebben het tekstje verbonden met het gevoel dat erbij past.
- Beantwoord de onderstaande vragen.

1. Herken je het gevoel? Heb jij je ook al eens zo gevoeld? Wanneer?

.....

.....

.....

.....

2. Welk gevoel heeft het kind? Waarom zou het zich zo voelen?

.....

.....

.....

.....

3. Wat zou jij tegen dit kind zeggen? Waarom?

.....

.....

.....

.....

4. Behandelingen bij kanker

De eindtermen

Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

- 1.2 De kinderen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.3 De kinderen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders.
- 1.4 De kinderen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
- 1.5 De kinderen kunnen bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken.
- 1.6 De kinderen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

Sociale vaardigheden – domein samenwerking

- 3. De kinderen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en mezelf

- 1.1 De kinderen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
- 1.2 De leerlingen kunnen beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.
- 1.3 De kinderen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en de ander

- 1.4 De kinderen kunnen in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen, erover praten en aangeven dat deze op elkaar inspelen.
- 1.5 De kinderen tonen de bereidheid zich te oefenen in omgangswijzen met anderen waarin ze minder sterk zijn.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en de anderen: in groep

- 1.7 De kinderen hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

Wetenschappen & techniek – gezondheid

- 1.18 De leerlingen weten dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.
- 1.19 De leerlingen beseffen dat het nemen van voorzorgen de kans op ziekten en ongevallen vermindert.

Link met het verhaal

In het verhaal 'De Pet op tegen Kanker!' kreeg opa bij de vaststelling van de ziekte een behandeling met chemopillen. Bij het begin van het verhaal wordt hij niet meer behandeld omdat hij niet meer beter kan worden. Wel gaat hij sporadisch nog naar het ziekenhuis (maar veel minder dan vroeger), om zijn pijn zo veel mogelijk te verlichten. Uiteindelijk belandt opa voor langere tijd in het ziekenhuis, wanneer het echt niet goed meer met hem gaat. Juf Sanne heeft een operatie ondergaan en krijgt een behandeling met chemobaxters en radiotherapie. Wout en zijn klasgenoten hebben veel vragen over de ziekte van de juf. Ze maken zich ook zorgen ... Ze kunnen hun zorgen bespreken met juf Veerle.

Voorbereiding

Zorg voor de nodige materialen voor het hoekenwerk (bij 'Kern', p. 22).

Zoek materiaal dat kan dienen als 'boom' (bij 'Actie!', p. 24), bv. enkele takken, een getekende boom op een groot blad papier, een geschilderde boom op de binnenkant van de klasdeur, een grote plant ...

Instap – Ziek zijn – Iedereen is al eens ziek

Doelstellingen

- De kinderen kunnen weergeven wanneer zij al eens ziek waren en hoe dat behandeld werd.
- De kinderen begrijpen dat elke zieke anders behandeld wordt.
- De kinderen begrijpen dat niet elke ziekte behandeld wordt.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas.

Materiaal

Individueel

- Het werkblad dat bij deze activiteit hoort. (zie p. 21)

Verloop

Begin de les door de voorgaande lessen kort te herhalen. Wat herinneren de kinderen zich nog? Welke stellingen kennen ze nog? ...

Deel de werkbladen uit. Daarop beantwoorden zij enkele vragen over ziek zijn en de behandeling ervan. Overloop op voorhand alle vragen klassikaal zodat de kinderen alle vragen begrijpen. De kinderen duiden aan op welke plaats op hun lichaam zij al eens een operatie ondergaan hebben.

Het werkblad vormt de aanleiding tot een klasgesprek. U leest de eerste vraag en laat de kinderen vrij reageren. Wanneer een kind aan het woord is, laat u het de andere vragen ook beantwoorden. De kinderen vertellen wie er al een operatie heeft ondergaan en waar op het lichaam die werd uitgevoerd. Besluit samen dat mensen soms ziek worden. Niet alleen kinderen, ook volwassenen. Merk op dat het niet altijd nodig is om medicatie te nemen. Bij griep moet je vaak gewoon uitzielen. Ook een verkoudheid wordt meestal niet behandeld met zware medicijnen.

Sta even stil bij het verschil in behandeling van persoon tot persoon. Wanneer mama of papa een verkoudheid of griep heeft, is het belangrijk dat hij of zij zich goed verzorgt om te genezen. Wanneer een oude man of vrouw een verkoudheid of griep heeft, kan het gevaarlijker zijn. Daarom houden de dokters die persoon heel goed in de gaten. Soms moet hij of zij opgenomen worden in het ziekenhuis. De behandeling hangt dus niet alleen af van de ziekte, maar ook van de persoon.

Werkblad 'Wanneer was jij al eens ziek?

1. Wanneer ben jij al eens ziek geweest? Wat had je toen?

.....
.....

2. Hoe lang was je ziek?

.....
.....

3. Moest je naar de dokter? Moest je naar het ziekenhuis?

.....
.....

4. Moest je medicijnen nemen? Weet je nog welke medicijnen en waarom?

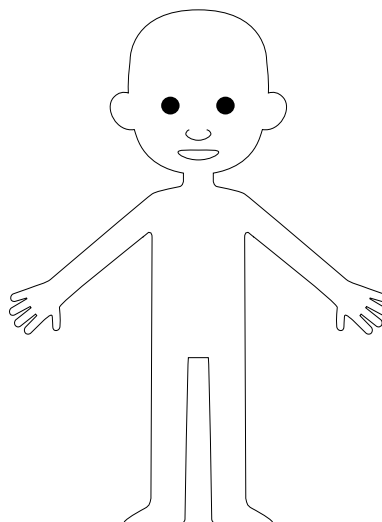
.....
.....

5. Ben jij al eens geopereerd? JA / NEE

6. Zoja, waarom werd je dan geopereerd?

.....
.....

Waar werd je geopereerd?
Kruis het aan op het lichaam.

Kern – kennismaken met verschillende behandelingen tegen kanker

Doelstellingen

- De kinderen maken kennis met de verschillende behandelingen tegen kanker.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in een grote ruimte.

Materiaal

- Hoekenfiches (zie www.depetoptegenkanker.be)
- Hoek 1 'chirurgie': een operatieschort, 2 doktersschorten, 2 mondklappertjes, pleisters, een bot, plastic mesje, een diepvrieszakje, een laken of handdoek
- Hoek 2 'radiotherapie': gekleurd krijt, een niet-geklede pop, een schaar en plakband, een zaklamp, voor elke groep een rolletje (bv. wc-rolletje) en een lege schoenendoos
- Hoek 3 'chemotherapie': de 5 prenten die bij deze hoek passen, de verbeter sleutels van beide opdrachten, voor elk kind de kleurplaat die bij deze hoek past (zie www.depetoptegenkanker.be) en kleurpotloden
- Hoek 4 'stamceltransplantatie': twee lege vazen, knikkers om beide vazen te vullen, een post-it met 'zieke persoon', een post-it met 'gezonde persoon'
- Hoek 5 'immuuntherapie': een bakje dat gevuld kan worden met water, voor elke groep een spuitje gevuld met olie en een spuitje gevuld met zeep
- Hoek 6 'hormoontherapie': voor elk kind het werkblad dat bij deze hoek past (zie www.depetoptegenkanker.be), een schaar en lijm

Inleiding

Er zijn verschillende manieren om kanker te behandelen. De vier meest gebruikte zijn chirurgie, radiotherapie, chemotherapie en stamceltransplantatie. Het is dan ook aangewezen om die behandelingen zeker aan bod te laten komen. Hormoontherapie en immuuntherapie zijn nog relatief nieuw en worden dus minder gebruikt. U kunt deze behandelingen bespreken, zeker als er al een leerling mee in aanraking is gekomen, maar ze behoren niet tot de kern van de les.

Verloop

Knoop aan bij de vorige les. De kinderen hebben toen stilgestaan bij 'ziek zijn'. U had samen met de kinderen besloten dat iedereen weleens ziek is. Maar niet elke zieke wordt op dezelfde manier behandeld. Soms zijn er ook ziektes die niet behandeld worden.

Kanker is ook een ziekte. Er zijn meerdere behandelingen tegen kanker. Leg uit dat ze in kleinere groepen kennis zullen maken met die behandelingen. Vertel hun dat er bij elke kankerpatiënt wordt gekeken welke behandeling noodzakelijk en passend is. Niet iedere kankerpatiënt ondergaat elke behandeling die er bestaat. Wees niet bang om de moeilijke benamingen van de therapieën te gebruiken, zodat de kinderen er vertrouwd mee geraken.

Er zijn vier behandelingen die het frequentst toegepast worden. Twee andere behandelingen komen minder vaak voor. De eerste vier behandelingen – en bij uitbreiding de andere twee – zullen de kinderen door middel van hoekenwerk beter leren kennen. Elke behandeling wordt besproken in een aparte hoek van het hoekenwerk. Verdeel de klas in vier (of zes) groepen. Na ongeveer 10 minuten schuiven de kinderen door naar een volgende hoek. Op p. 23 vindt u de beschrijving van de hoeken. De fiches kunt u vinden op www.depetoptegenkanker.be.

1. Chirurgie

De kinderen zullen aan de hand van een rollenspel naspelen wat een operatie inhoudt. Schuif twee banken tegen elkaar, zodat die een 'operatietafel' vormen.

2. Radiotherapie

De kinderen zullen op een heel concrete manier te weten komen wat radiotherapie is, door een bestralingsapparaat na te maken met behulp van een stappenplan.

3. Chemotherapie

In deze hoek maken de kinderen kennis met de verschillende stappen van chemotherapie door prenten in de juiste volgorde te leggen. Bij elke prent staat er extra uitleg over de stap. Ze leren ook nadenken over deze therapie door de fout in een tekening te ontdekken. Leg de verbeter sleutels omgekeerd klaar.

4. Stamceltransplantatie

In deze hoek leren de kinderen wat een stamceltransplantatie is. Via een eenvoudige oefening met knikkers wordt duidelijk gemaakt hoe een stamceltransplantatie werkt.

---

5. Immunotherapie of immunotheapie

Bij immunotherapie krijgt de patiënt medicijnen toegediend die het afweersysteem helpen versterken. Zo krijgt het immuunsysteem hulp om de slechte kankercellen aan te vallen en af te breken.

6. Hormoontherapie

In deze hoek leren de kinderen wat hormoontherapie inhoudt. Ze vergelijken de behandelingen met een metafoer.

Sluit het hoekenwerk samen met de kinderen af. Geef bij elke hoek nog even een korte samenvatting van de behandeling. Als de kinderen nog vragen hebben, dan kunt u die verzamelen en de antwoorden opzoeken. Geef als besluit mee dat kanker vaak behandeld wordt door een combinatie van deze therapieën.

Actie! – Een zorgenboom

Doelstellingen

- De kinderen kunnen zorgen/problemen waarmee ze worstelen in eigen woorden beschrijven.
- De kinderen kunnen zelf bepalen of ze een zorg willen delen of liever anoniem houden.
- De kinderen kunnen voor zichzelf uitmaken of een zorg voorbij is, of nog aanwezig is.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas.

Materiaal

Klassikaal

- U voorziet in materiaal dat kan dienen als 'boom': enkele takken, een getekende boom op een groot blad papier, een geschilderde boom op de binnenkant van de klasdeur, een grote plant ...

Individueel

- Het werkblad dat bij deze activiteit hoort (zie p. 26)
- Een leeg blad

Verloop

Blik met de kinderen terug op de voorgaande lesactiviteiten. Bespreek dat 'ziek zijn' heel wat zorgen met zich meebrengt.

- Letterlijk: voor iemand zorgen. Ervoor zorgen dat die persoon medicatie krijgt, naar de dokter kan gaan, gewassen wordt ...
- Figuurlijk: zich zorgen maken over de persoon die ziek is. Je vraagt je misschien af of die persoon nog gaat genezen, of hij weer beter wordt. Of alles nog hetzelfde kan blijven.

Vertel dat je ook andere zorgen kunt hebben (los van 'ziek zijn'): iets kwijt zijn, ruzie hebben met je beste vriend, er is thuis iets gebeurd, je hebt moeilijkheden om je huiswerk te maken, rekenen lukt niet goed ... Je zit misschien met vragen of je wilt er eens over spreken. Of misschien je zorgen gewoon eens opschrijven of uittekenen.

Bespreek dat mensen die kanker hebben te maken krijgen met verschillende gevoelens. Vraag welke dat kunnen zijn (bang, verdrietig, kwaad, woedend, gestresseerd, onrustig, piekerend, opstandig, schuldig, ongelovig, twijfelachtig, blij, gespannen, eenzaam, opgelucht, moe, moedig ...). Ga na of de kinderen alle gevoelens begrijpen. Vraag hoe zij zich op dit moment voelen. Vraag ook wanneer zij al eens woedend, eenzaam, opgelucht ... geweest zijn. U gaat hier dieper op in door te bespreken hoe iemand met kanker zich zou kunnen voelen. Daarbij kunnen de meningen van de kinderen verschillen. Schrijf de gevoelens die de kinderen aanhalen op het bord en vat samen: waarom zijn er verschillen? We zijn allemaal anders en we gaan allemaal anders om met onze problemen, gevoelens ...

Er bestaat een speciale dienst waar je terechtkunt met vragen over kanker, namelijk de 'Kankerlijn'. Die is bereikbaar via het nummer 0800 35 445. Je kunt ook online vragen stellen op www.kankerlijn.be. Vertel aan de kinderen – als u dat ziet zitten – waar u zelf terechtkunt als u het even moeilijk hebt.

Deel de werkbladen uit. Laat de kinderen tekenen waar of bij wie zij terechtkunnen als zij het moeilijk hebben (een huisdier, een eigen stil plekje, vrienden en vriendinnen, klasgenootjes, een juf of meester, de jeugdbeweging, de sportclub, (groot)ouders ...). Bespreek hun antwoorden. De vragen die op het werkblad staan hoeven de kinderen nu nog niet te beantwoorden.

Vertel aan de kinderen dat ze een 'zorgenboom' zullen maken. Laat hen brainstormen over wat dat kan zijn. Wijs de lege boom aan waarvoor u gezorgd heeft. Vertel dat dit de zorgenboom van de klas zal worden. Die zorgenboom maakt dat de kinderen hun zorgen met elkaar kunnen delen. Gedeelde smart is halve smart.

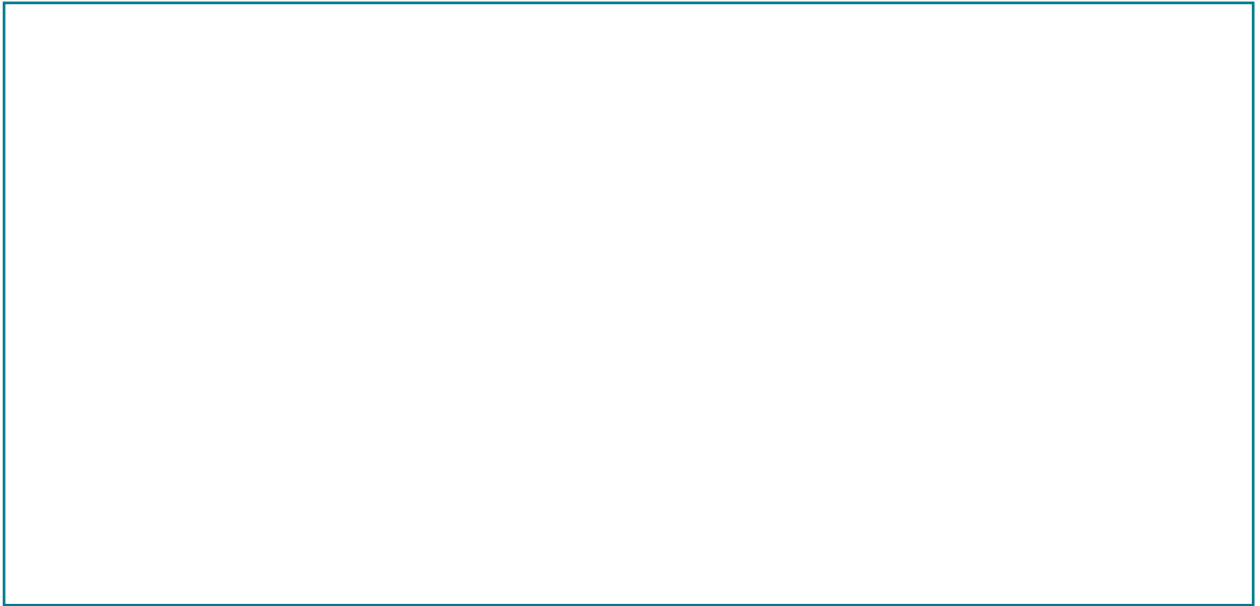
Overloop samen de vragen van het werkblad, zodat u er zeker van bent dat ze die begrepen hebben. De kinderen beantwoorden de vragen. Daarna mogen ze de blaadjes onderaan het werkblad uitknippen. Ze mogen op één of meerdere blaadjes een zorg schrijven of tekenen. Daarna worden de blaadjes in de zorgenboom gehangen. Wanneer de kinderen hun zorg anoniem willen houden, mogen ze het blaadje dichtvouwen.

U kunt de zorgen van de kinderen klassikaal bespreken (behalve die op de dichtgevouwen blaadjes). U kunt er ook voor kiezen om de kinderen hun zorgen in kleinere groepen te bespreken. Ga dan begeleidend rond. U kunt het onderwerp natuurlijk ook even laten rusten. Op een passend moment (bv. één keer per week of per maand) kunt u enkele kinderen hun zorgen laten bespreken. Laat hen beslissen of de zorgen verdwenen zijn of niet. Wanneer de zorg verdwenen is, kan die uit de boom verwijderd worden.

De kinderen kunnen te allen tijde nieuwe zorgen in de boom ophangen. Zorg ervoor dat er bij de boom altijd voldoende uitgeknipte blaadjes te vinden zijn. Houd de boom onder de aandacht door er regelmatig naar te verwijzen en door er tijd voor te maken.

Werkblad – zorgenboom

Waar of bij wie kun jij terecht als je het moeilijk hebt? Teken het.

Beantwoord de vragen.

1. Bij wie kun jij terecht als jij je zorgen maakt? Met wie kun jij over je zorgen spreken?

.....

.....

.....

.....

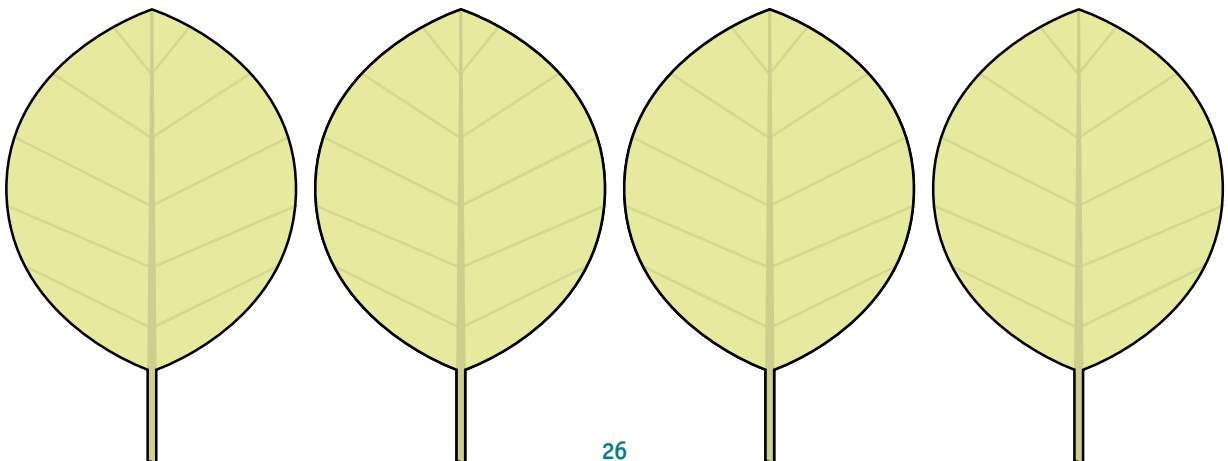
2. Heb jij zelf al eens geluisterd naar iemand die zorgen had? Wat heb je toen gezegd? Vertel erover.

.....

.....

.....

.....

5. En wat dan?

De eindtermen

Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

- 1.2 De kinderen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.3 De kinderen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders.
- 1.6 De kinderen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 1.7 De kinderen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.

Sociale vaardigheden – domein gespreksconventies

- 2 De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

Mens en maatschappij – domein mens – ik en mezelf

- 1.1 De kinderen drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
- 1.2 De kinderen kunnen beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.
- 1.3 De kinderen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.

Link met het verhaal

Er zijn binnen dit onderdeel meerdere linken te maken met het verhaal 'De Pet op tegen Kanker!' In het verhaal worstelen de kinderen met heel wat emoties. Ze spreken er uiteindelijk met hun juf over. Dan blijkt dat er behalve heel wat vragen ook heel wat gevoelens gepaard gaan met het nieuws dat de juf kanker heeft.

In het verhaal komen ook de emoties van Wout naar voren. In volgende activiteiten wordt daar dieper op ingegaan: erover spreken helpt bij het omgaan met slecht nieuws, maar er is nog meer!

Opa geeft aan Wout een plakboek om de herinneringen aan hun fijne tijd samen levend te houden.

Tijdens één van de activiteiten uit dit hoofdstuk zullen de kinderen een herinnerendoosje maken.

Aan het einde van het verhaal gaan de kinderen op bezoek bij juf Sanne. Ze nemen een attentie mee:

een pet! Ook de kinderen dragen een pet. Een klein gebaar kan helpen bij het steunen van zieke mensen.

Ook hier gaan we dieper op in.

Instap – herhaling + wat helpt bij het horen van slecht nieuws?

Doelstellingen

- De kinderen herhalen de mogelijke behandelingen tegen kanker.
- De kinderen bespreken enkele zorgen uit de zorgenboom.
- De kinderen kunnen voor zichzelf bepalen wat helpt bij het horen van slecht nieuws.
- De kinderen beseffen dat niet iedereen op dezelfde manier reageert op slecht nieuws.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas.

Materiaal

Klassikaal

- De zorgenboom uit de vorige activiteit

Individueel

- Het werkblad dat bij deze les hoort (zie p. 29)

Verloop

Start de activiteit door enkele materialen van het hoekenwerk te tonen. Herhaal samen met de kinderen de verschillende behandelingen bij kanker. Wat weten ze er nog van? Verwijs daarvoor naar het hoekenwerk. Eventueel kunt u kort de fiches met extra uitleg opnieuw overlopen.

Herhaal dat ziek zijn veel emoties met zich meebrengt. Laat de kinderen daar kort over vertellen. Aansluitend vestigt u de aandacht op de zorgenboom. U heeft die de voorbije tijd levendig gehouden. Bespreek eventueel enkele zorgen van de kinderen. (Let op: de dichtgevouwen blaadjes zijn zorgen die de kinderen niet willen delen met de klas!)

Besluit samen dat erover spreken vaak wel helpt. Maar ... wat als dat niet blijkt te helpen? Vraag welke reacties mensen kunnen hebben wanneer ze slecht nieuws vernemen. Hebben ze zelf al eens slecht nieuws gekregen? Welk? Hoe hebben ze toen gereageerd?

Vraag aan de kinderen of hun eerste reactie altijd gepast is. Misschien volgden er na die eerste reactie meteen nog andere reacties? Bv. eerst was je boos, maar nadien werd je erg verdrietig. Of ...

Deel de werkbladen uit. Vertel dat mensen, wanneer ze slecht nieuws te horen kregen, wellicht ook iets willen doen met de gevoelens die ze ervaren. Erover spreken met iemand kan opluchten, maar er zijn nog andere manieren om die slechte gevoelens kwijt te geraken. Ze kunnen enkele voorbeelden lezen op het werkblad. De kinderen kruisen aan wat voor hen van toepassing is of was. Misschien hebben ze nog een andere suggestie? Die kunnen ze onderaan het werkblad schrijven.

Daarna overloopt u met de kinderen wat ze ingevuld hebben. Laat hen daarbij vertellen. Wat hebben de kinderen als suggestie genoteerd? Wat vinden de anderen ervan?

Besluit samen dat er heel veel manieren zijn om met je gevoelens om te gaan. Vaak kun je het 'uiten' van je gevoelens letterlijk nemen. Bijvoorbeeld eens goed uithuilen of het uitschreeuwen kan deugd doen!

Benadruk dat niet iedereen op dezelfde manier omgaat met zijn gevoelens. Niet iedereen in de klas heeft immers dezelfde reactie aangeduid.

Werkblad 'Veel gevoelens!'

Hoe reageer jij weleens wanneer je slecht nieuws krijgt?

Kruis één of meerdere mogelijkheden aan.

Weet je zelf nog een voorbeeld? Schrijf het op de lijnen.

- Erover tekenen
- Dansen
- Muziek maken
- Gaan fietsen
- Erover schrijven in een dagboek
- Tegen de deur schoppen
- Tegen een boksbal slaan
- Een gedicht maken
- Spelletjes spelen op de computer
- Naar muziek luisteren
- Hard in een kussen slaan
- Huilen
- Hard lopen
- Hard fietsen

- .....
- .....

Wat wil jij maken om iemand te steunen? Kruis aan.

kaartje

dromenvanger

geluksbrenger

herinneringendoosje

Kern – afscheid nemen en mooie herinneringen

Doelstellingen

- De kinderen begrijpen wat ‘iemand steunen’ betekent.
- De kinderen kunnen vertellen over eigen ervaringen.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas (ruimte voor een kringgesprek – bv. een gezellige hoek).

Materiaal

Klassikaal

- Een kaartje waarop ‘Veel beterschap’ of iets dergelijks staat

Verloop

Maak een kring. Bespreek met de kinderen dat ze tijdens de vorige activiteit op het werkblad konden aankruisen wat zij zouden willen maken om iemand te steunen. Wat hebben de kinderen aangekruist en waarom? Ga dieper in op ‘iemand steunen’ en stel bijkomende vragen:

- Wat betekent dat?
- Wat betekent iemand ‘een hart onder de riem steken’? (Iemand moed inspreken)
- Zijn de kinderen al eens getroost?
Wanneer was dat? Hoe voelde dat?
- Hebben zijzelf al eens iemand gesteund of getroost?
Wanneer was dat? Hoe voelde dat?

Toon het kaartje waarop ‘Veel beterschap’ staat. Stel vragen:

- Wat staat op het kaartje?
- Wanneer geven we zo’n kaartje aan iemand?
- Wie heeft al eens zo’n kaartje gekregen? Wanneer? Van wie kreeg je het kaartje? Hoe voelde dat?
- Wie heeft al eens zo’n kaartje gegeven? Wanneer? Aan wie gaf je het kaartje? Hoe voelde dat?

Vertel dat het goed kan doen om een kaartje te krijgen wanneer je ziek bent of wanneer je je niet goed voelt. Er wordt aan jou gedacht en dat is fijn.

Er zijn veel manieren om iemand te steunen: een kaartje geven, op bezoek gaan, een tekening maken ... U vindt hier enkele suggesties om uit te werken, om het onderwerp concreet te maken.

Actie! – helpende handjes

Doelstellingen

- De kinderen beseffen dat je een ziek persoon kunt opfleuren met een (kosteloze) attentie.
- De kinderen denken na over mogelijke attenties voor zieke personen.

Organisatie

Deze activiteit vindt plaats in de klas of in een grote ruimte.

Materiaal

Individueel

- Materiaal dat nodig is om de ideeën van de kinderen uit te werken

Verloop

Brainstorm over attenties die kinderen kunnen geven aan zieke mensen. Benadruk dat die niet altijd geld moeten kosten. Zelf iets maken geeft ook vaak heel veel steun aan de zieke.

U kiest samen met de kinderen één of meerdere ideeën uit om uit te werken. Misschien kunnen de knutselwerkjes aan iemand van de school gegeven worden, of een familielid van iemand uit de klas. Misschien kunt u ze gaan afgeven op de kinderafdeling of oncologie afdeling van een ziekenhuis in de buurt. U kunt klassikaal een keuze maken, of elk kind zijn eigen keuze laten. U kunt de kinderen natuurlijk ook een pet laten versieren, naar analogie met het verhaal.

1. Een kaartje

De kinderen maken zelf een kaart voor iemand die ziek is. Gebruik daarvoor stevig A4-papier (al dan niet gekleurd). De kinderen vouwen dat in tweeën en versieren de kaart naar hartenlust.

2. Een dromenvanger

Mensen die ziek zijn hebben vaak nachtmerries, omdat ze bang zijn dat ze niet meer beter gaan worden. De dromenvanger kan hen dan helpen. Hij vangt boze dromen en laat leuke dromen doorgaan. Op het internet of in knutselboeken vindt u manieren om op een heel eenvoudige manier een dromenvanger te maken.

3. Een geluksbrenger

Mensen die ziek zijn kunnen vaak wel wat geluk gebruiken. Een geluksbrenger is dan een heel leuke attentie. Er zijn talloze geluksbrengers die de kinderen kunnen maken (origami, sleutelhangers, poppetjes in klei, macramébandjes ...). Laat hen enkele voorstellen formuleren en kies een leuk idee uit.

4. Een herinneringendoosje

Blader samen met de kinderen door een fotoalbum. Leg daarbij uit dat u dat fotoboek goed bewaart: er staan leuke foto's in die u graag wilt bijhouden als herinnering. Ze herinneren u aan leuke momenten, leuke personen, huisdieren ... Vraag aan de kinderen wie er thuis ook iets heeft waarin ze bepaalde herinneringen bewaren. Laat hen vrij vertellen.

Laat hen een doosje dat ze zelf meebrengen mooi versieren. Daarin kunnen ze achteraf herinneringen bewaren aan iemand die hun dierbaar was. Dat kan een persoon zijn of een dier.

6. Extra informatie

Hieronder vindt u een opsomming van interessante websites en boeken die als bron van inspiratie dienden, maar die ook heel zinvol zijn als u meer wilt weten over kanker en de aanpak in de klas.

Boeken

- Grote woorden bij kanker (uitgeverij Acco)
- Op www.allesoverkanker.be/boeken vindt u een lijst van geschikte boeken.

Websites

- www.komoptegenkanker.be
- www.depetoptegenkanker.be
- www.allesoverkanker.be
- www.kankerspoken.nl
- www.talismanneke.be/project/grote-boom-is-ziek
- www.hetklokhuis.nl/onderwerp/kanker
- www.mamawordteensterretje.nl
- www.komoptegenkanker.be/vakantiekamp
- www.allesoverkanker.be/als-u-als-ouder-ziek-wordt-met-kinderen-praten-over-kanker

Extra Materiaal

'Een wereld vol troost' van Cego Publishers is een materialenset die kinderen in de basisschool helpt om over verlieservaringen te communiceren en zo, onder begeleiding van leerkrachten of andere volwassenen, op een psychisch gezonde manier met verlieservaringen te leren omgaan.

7. LEERPLANDOELLEN

Leerplandoelen ZILL

1. Wat is kanker?

Socio-emotionele ontwikkeling

- SEgb3** Zoeken naar mogelijkheden om, in respect voor zichzelf en de ander, aan eigen behoeften en die van anderen tegemoet te komen.
- SEgb2** Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.
- SErv5** Oplossingsgericht omgaan met conflictsituaties, in respect voor zichzelf en de ander(en).
- SErv4** Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.
- SErv2** De verscheidenheid van mensen als een rijkdom ervaren en deze benutten.
- SErv3** Samenwerken met anderen en zo bijdragen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel.

Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid

- IVds3** Bijdragen aan een zinvolle samenleving waar een plaats is voor iedereen en respectvol omgaan met en zorgen voor de kwetsbare ander.
- IVzv3** Doelgericht en efficiënt handelen door taken te plannen, uit te voeren, erop te reflecteren en waar nodig bij te sturen in functie van zelfredzaam en zelfstandig functioneren.
- IVgv1** Zorg dragen voor de eigen mentale, sociale en fysieke gezondheid en veiligheid en die van anderen en daarbij aandacht hebben voor: eigen gezondheid.
- IVgv2** Inschatten hoe gedrags- en omgevingsfactoren de gezondheid en veiligheid beïnvloeden en op basis daarvan, binnen veilige grenzen, risico's durven nemen.

Ontwikkelen van een innerlijk kompas

- IKwn2** Gewetensvol en verantwoord handelen.

Taalontwikkeling

- TOtg5** Bereid zijn om taal correct, verzorgd en gepast te gebruiken.
- TOmn3** Actief deelnemen aan een gesprek.

2. Stellingenspel kanker

Socio-emotionele ontwikkeling

- SErv4** Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.
- SEgb1** Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken.
- SEgb2** Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.

Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid

- IVoc4** Alleen en met anderen kritisch reflecteren op ervaringen en bevindingen en daaruit leren.
- IVzv5** Op een constructieve manier met feedback omgaan.
- IVds3** Bijdragen aan een zinvolle samenleving waar een plaats is voor iedereen en respectvol omgaan met en zorgen voor de kwetsbare ander.

Ontwikkelen van een innerlijk kompas

IKwn2 Gewetensvol en verantwoord handelen.

Taalontwikkeling

TOtg5 Bereid zijn om taal correct, verzorgd en gepast te gebruiken.

TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek.

TOmn2 Een mondelinge boodschap overbrengen.

3. Wat doet het met jou?

Socio-emotionele ontwikkeling

SEgb3 Zoeken naar mogelijkheden om, in respect voor zichzelf en de ander, aan eigen behoeften en die van anderen tegemoet te komen.

SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.

SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken.

SErv5 Oplossingsgericht omgaan met conflictsituaties, in respect voor zichzelf en de ander(en).

SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.

SErv2 De verscheidenheid van mensen als een rijkdom ervaren en deze benutten.

SErv3 Samenwerken met anderen en zo bijdragen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel.

Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid

IVds3 Bijdragen aan een zinvolle samenleving waar een plaats is voor iedereen en respectvol omgaan met en zorgen voor de kwetsbare ander.

IVoc4 Alleen en met anderen kritisch reflecteren op ervaringen en bevindingen en daaruit leren.

Taalontwikkeling

TOmn3 Actief deelnemen aan een gesprek.

TOtg5 Bereid zijn om taal correct, verzorgd en gepast te gebruiken.

TOmn2 Een mondelinge boodschap overbrengen.

Ontwikkelen van een innerlijk kompas

IKwn2 Gewetensvol en verantwoord handelen.

IKid1 Basisvertrouwen ontwikkelen.

4. Behandelingen bij kanker

Socio-emotionele ontwikkeling

SEgb3 Zoeken naar mogelijkheden om, in respect voor zichzelf en de ander, aan eigen behoeften en die van anderen tegemoet te komen.

SEgb2 Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.

SEgb1 Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken.

SErv5 Oplossingsgericht omgaan met conflictsituaties, in respect voor zichzelf en de ander(en).

SErv4 Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.

- SErv2** De verscheidenheid van mensen als een rijkdom ervaren en deze benutten.
- SErv3** Samenwerken met anderen en zo bijdragen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel.

Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid

- IVds3** Bijdragen aan een zinvolle samenleving waar een plaats is voor iedereen en respectvol omgaan met en zorgen voor de kwetsbare ander.
- IVoc4** Alleen en met anderen kritisch reflecteren op ervaringen en bevindingen en daaruit leren.
- IVzv3** Doelgericht en efficiënt handelen door taken te plannen, uit te voeren, erop te reflecteren en waar nodig bij te sturen in functie van zelfredzaam en zelfstandig functioneren.
- IVgv1** Zorg dragen voor de eigen mentale, sociale en fysieke gezondheid en veiligheid en die van anderen en daarbij aandacht hebben voor: eigen gezondheid.
- IVgv2** Inschatten hoe gedrags- en omgevingsfactoren de gezondheid en veiligheid beïnvloeden en op basis daarvan, binnen veilige grenzen, risico's durven nemen.

Taalontwikkeling

- TOmn3** Actief deelnemen aan een gesprek.
- TOmn2** Een mondelinge boodschap overbrengen.

Ontwikkelen van een innerlijk kompas

- IKid1** Basisvertrouwen ontwikkelen.
- IKid3** Zichzelf worden in verbondenheid met anderen.
- IKwn2** Gewetensvol en verantwoord handelen.

5. En wat dan?

Socio-emotionele ontwikkeling

- SEgb3** Zoeken naar mogelijkheden om, in respect voor zichzelf en de ander, aan eigen behoeften en die van anderen tegemoet te komen.
- SEgb2** Bewust omgaan met gevoelens en behoeften en deze binnen aanvaardbare grenzen uiten. Zelfbeheersing ontwikkelen.
- SEgb1** Gevoelens en behoeften bij zichzelf en anderen beleven, aanvaarden, herkennen en in taal uitdrukken.
- SErv5** Oplossingsgericht omgaan met conflictsituaties, in respect voor zichzelf en de ander(en).
- SErv4** Bewust sociale rollen opnemen die zowel het individueel als het groepsbelang ten goede komen in diverse situaties en contexten.
- SErv2** De verscheidenheid van mensen als een rijkdom ervaren en deze benutten.
- SErv3** Samenwerken met anderen en zo bijdragen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel.

Ontwikkeling van initiatief en verantwoordelijkheid

- IVds3** Bijdragen aan een zinvolle samenleving waar een plaats is voor iedereen en respectvol omgaan met en zorgen voor de kwetsbare ander.
- IVoc4** Alleen en met anderen kritisch reflecteren op ervaringen en bevindingen en daaruit leren.
- IVzv3** Doelgericht en efficiënt handelen door taken te plannen, uit te voeren, erop te reflecteren en waar nodig bij te sturen in functie van zelfredzaam en zelfstandig functioneren.
- IVgv1** Zorg dragen voor de eigen mentale, sociale en fysieke gezondheid en veiligheid en die van anderen en daarbij aandacht hebben voor: eigen gezondheid.

Taalontwikkeling

- TOmn3** Actief deelnemen aan een gesprek.

TOtg5 Bereid zijn om taal correct, verzorgd en gepast te gebruiken.

TOmn2 Een mondelinge boodschap overbrengen.

Ontwikkelen van een innerlijk kompas

IKwn2 Gewetensvol en verantwoord handelen

IKid1 Basisvertrouwen ontwikkelen.

Leerplandoelen OVSG

1. Wat is kanker?

- LOD-SOV-01.04** De leerlingen kunnen respect en waardering opbrengen in omgang met anderen.
- LOD-SOV-03.01** De leerlingen kunnen samenwerken en samenspelen met anderen zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.
- LOD-SOV-01.01** De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand.
- LOD-SOV-01.03** De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
- LOD-SOV-01.11** De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van anderen.
- LOD-SOV-01.12** De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van bepaalde situaties.
- LOD-SOV-01.13** De leerlingen kunnen kritiek, indien terecht, aanvaarden.
- LOD-SOV-01.19** De leerlingen zijn bereid om te leren uit hun ongelijk, onmacht, onkunde en gekregen kritiek.
- LOD-SOV-01.07** De leerlingen kunnen op een aanvaardbare manier voor zichzelf opkomen naar leeftijdsgenoten en volwassene toe (weerbaar zijn).
- LOD-SOV-01.06** De leerlingen kunnen zich discreet opstellen.
- LOD-SOV-02.02** De leerlingen kunnen op passende wijze aangeven dat ze zelf aan het woord willen komen.
- LOD-SOV-02.03** De leerlingen kunnen de ander laten uitspreken.
- LOD-SOV-02.05** De leerlingen kunnen in ik-termen spreken.
- LOD-SOV-02.06** De leerlingen kunnen een zekere expressiviteit aanwenden.
- LOD-SOV-02.07** De leerlingen kunnen actief luisteren.
- LOD-SOV-02.08** De leerlingen kunnen verbale en non-verbale informatie gebruiken om elkaar beter te begrijpen.
- WO-MNS-SC-1.1.4** De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
- WO-MNS-SV-2.12.11** De leerlingen zijn bereid rekening te houden met de onuitgesproken regels die de interacties binnen hun groep bepalen.
- WO-NAT-07.03** De leerlingen kunnen gezonde en ongezonde levensgewoonten in verband brengen met wat ze weten over het functioneren van het eigen lichaam.
- WO-NAT-07.05** De leerlingen weten dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.
- WO-NAT-07.26** De leerlingen beseffen dat het nemen van voorzorgen de kans op ziekten en ongevallen vermindert

2. Stellingenspel kanker

LOD-SOV-01.11 De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van anderen.

LOD-SOV-01.12 De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van bepaalde situaties.

LOD-SOV-01.13	De leerlingen kunnen kritiek, indien terecht, aanvaarden.
LOD-SOV-01.19	De leerlingen zijn bereid om te leren uit hun ongelijk, onmacht, onkunde en gekregen kritiek.
LOD-SOV-01.16	De leerlingen kunnen ongelijk, onmacht of onkunde toegeven.
LOD-SOV-02.02	De leerlingen kunnen op passende wijze aangeven dat ze zelf aan het woord willen komen.
LOD-SOV-02.03	De leerlingen kunnen de ander laten uitspreken.
LOD-SOV-02.05	De leerlingen kunnen in ik-termen spreken.
LOD-SOV-02.06	De leerlingen kunnen een zekere expressiviteit aanwenden.
LOD-SOV-02.07	De leerlingen kunnen actief luisteren.
LOD-SOV-02.08	De leerlingen kunnen verbale en non-verbale informatie gebruiken om elkaar beter te begrijpen.
WO-MNS-SC-1.1.4	De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.

3. Wat doet het met jou?

LOD-SOV-01.04	De leerlingen kunnen respect en waardering opbrengen in omgang met anderen.
LOD-SOV-03.01	De leerlingen kunnen samenwerken en samenspelen met anderen zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.
LOD-SOV-01.11	De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van anderen.
LOD-SOV-01.12	De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van bepaalde situaties.
LOD-SOV-01.13	De leerlingen kunnen kritiek, indien terecht, aanvaarden.
LOD-SOV-01.19	De leerlingen zijn bereid om te leren uit hun ongelijk, onmacht, onkunde en gekregen kritiek.
LOD-SOV-01.07	De leerlingen kunnen op een aanvaardbare manier voor zichzelf opkomen naar leeftijdsgenoten en volwassene toe (weerbaar zijn).
WO-MNS-SC-1.1.4	De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
WO-MNS-SC-1.1.6	De leerlingen kunnen beschrijven wat ze voelen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat hun gevoelens situatiegebonden zijn.
WO-MNS-SC-1.1.7	De leerlingen kunnen beschrijven wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat hun gedrag situatiegebonden is.
WO-MNS-SV-2.8.4	De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.
WO-MNS-SV-2.12.11	De leerlingen zijn bereid rekening te houden met de onuitgesproken regels die de interacties binnen hun groep bepalen.

4. Behandelingen bij kanker

LOD-SOV-01.04	De leerlingen kunnen respect en waardering opbrengen in omgang met anderen.
LOD-SOV-03.01	De leerlingen kunnen samenwerken en samenspelen met anderen zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.
LOD-SOV-01.01	De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand.
LOD-SOV-01.03	De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
LOD-SOV-01.08	De leerlingen kunnen met steun van de leerkracht leidinggeven.

LOD-SOV-01.09	De leerlingen kunnen zelfstandig leidinggeven bij groepstaken.
LOD-SOV-01.10	De leerlingen kunnen onder leiding van een medeleerling meewerken.
LOD-SOV-01.11	De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van anderen.
LOD-SOV-01.12	De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van bepaalde situaties.
LOD-SOV-01.13	De leerlingen kunnen kritiek, indien terecht, aanvaarden.
LOD-SOV-01.19	De leerlingen zijn bereid om te leren uit hun ongelijk, onmacht, onkunde en gekregen kritiek.
WO-MNS-SC-1.1.4	De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
WO-MNS-SC-1.1.6	De leerlingen kunnen beschrijven wat ze voelen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat hun gevoelens situatiegebonden zijn.
WO-MNS-SC-1.1.7	De leerlingen kunnen beschrijven wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat hun gedrag situatiegebonden is.
WO-MNS-SV-2.8.4	De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.
WO-MNS-SV-2.12.11	De leerlingen zijn bereid rekening te houden met de onuitgesproken regels die de interacties binnen hun groep bepalen.
WO-MNS-SC-1.3.11	De leerlingen kunnen in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen, erover praten en aangeven dat deze op elkaar inspelen.
WO-MNS-SV-2.3.8	De leerlingen tonen bereidheid zich te oefenen in omgangsvormen met anderen waarin ze minder sterk zijn.
WO-NAT-07.05	De leerlingen weten dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.
WO-NAT-07.26	De leerlingen beseffen dat het nemen van voorzorgen de kans op ziekten en ongevallen vermindert.

5. En wat dan?

LOD-SOV-01.04	De leerlingen kunnen respect en waardering opbrengen in omgang met anderen.
LOD-SOV-03.01	De leerlingen kunnen samenwerken en samenspelen met anderen zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.
LOD-SOV-01.01	De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand.
LOD-SOV-01.11	De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van anderen.
LOD-SOV-01.12	De leerlingen kunnen kritiek uiten ten aanzien van bepaalde situaties.
LOD-SOV-01.13	De leerlingen kunnen kritiek, indien terecht, aanvaarden.
LOD-SOV-01.19	De leerlingen zijn bereid om te leren uit hun ongelijk, onmacht, onkunde en gekregen kritiek.
LOD-SOV-01.07	De leerlingen kunnen op een aanvaardbare manier voor zichzelf opkomen naar leeftijdgenoten en volwassene toe (weerbaar zijn).
LOD-SOV-02.02	De leerlingen kunnen op passende wijze aangeven dat ze zelf aan het woord willen komen.
LOD-SOV-02.03	De leerlingen kunnen de ander laten uitspreken.
LOD-SOV-02.05	De leerlingen kunnen in ik-termen spreken.
LOD-SOV-02.06	De leerlingen kunnen een zekere expressiviteit aanwenden.
LOD-SOV-02.07	De leerlingen kunnen actief luisteren.

LOD-SOV-02.08	De leerlingen kunnen verbale en non-verbale informatie gebruiken om elkaar beter te begrijpen.
WO-MNS-SC-1.1.4	De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
WO-MNS-SC-1.1.6	De leerlingen kunnen beschrijven wat ze voelen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat hun gevoelens situatiegebonden zijn.
WO-MNS-SC-1.1.7	De leerlingen kunnen beschrijven wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat hun gedrag situatiegebonden is.
WO-MNS-SV-2.8.4	De leerlingen tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.

Leerplandoelen GO!

1. Wat is kanker?

3.1.1. Ik en de anderen

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

- 3.1.1 3** In een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uitdrukken.
- 3.1.1 6** Zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn o.m. door hulpvragen te stellen, zich te laten helpen en positieve voorstellen te doen op het niveau van het samenleven in de klas en de school.

Empathie en zorg voor elkaar

- 3.1.1 13** Tonen in hun omgang met andere respect en waardering.
- 3.1.1 14** Tonen in de dagelijkse omgang dat ze solidariteit en zorg opbrengen voor iemand anders.
- 3.1.1 15** Tonen in de dagelijkse omgang dat ze zich discreet kunnen opstellen.

Conflicthantering

- 3.1.1 28** Kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

3.1.2 Ik en de groep

Participatie, democratie en samenwerken

- 3.1.2 2** Samenwerken met anderen in de groep, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

3.1.3 Ik en de samenleving

Meervoudige identiteit

- 3.1.3 27** Aandacht hebben voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en bereid zijn er rekening mee te houden.
- 3.1.3 28** Zich weerbaar opstellen t.o.v. leeftijdgenoten en onaanvaardbare groepsdruk.

3.2.7 Gezondheidseducatie

Voeding

- 3.2.7 3** Verwoorden dat voedingsgewoontes gezond of ongezond kunnen zijn (bijv. niet eenzijdig, met mate, regelmaat ...).
- 3.2.7 4** Aangeven dat een evenwichtige voeding nodig is om te groeien, te bewegen en goed te functioneren.

Omgaan met ziektes, handicaps en verslaving

- 3.2.7 21** Situaties en gedragingen herkennen die schadelijk of bevorderlijk kunnen zijn voor hun gezondheid. (bijv. overdadig lawaai, (on)aangepaste kledij, medicatiegebruik ...).
- 3.2.7 25** Enkele voorbeelden opsommen waaruit blijkt dat bepaalde gewoontes (bijv. roken, alcoholgebruik, overdreven tv kijken, computerspelletjes, gsm ...) schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid.
- 3.2.7 22** Aangeven dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.

2. Stellingenspel kanker

3.1.1. Ik en de anderen

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

- 3.1.1 3** In een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uitdrukken.

Conflicthantering

- 3.1.1 23** Ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren.
- 3.1.1 28** Kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

3. Wat doet het met jou?

3.1.1. Ik en de anderen

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

- 3.1.1 3** In een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uitdrukken.
- 3.1.1 6** Zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn o.m. door hulpvragen te stellen, zich te laten helpen en positieve voorstellen te doen op het niveau van het samenleven in de klas en de school.

Empathie en zorg voor elkaar

- 3.1.1 13** Tonen in hun omgang met andere respect en waardering.

Conflicthantering

- 3.1.1 28** Kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 3.1.1 29** Beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.

3.1.2 Ik en de groep

Participatie, democratie en samenwerken

- 3.1.2 2** Samenwerken met anderen in de groep, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.
- 3.1.3** Ik en de samenleving

3.1.3 Ik en de samenleving

Meervoudige identiteit

- 3.1.3 27** Aandacht hebben voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en bereid zijn er rekening mee te houden.
- 3.1.3 28** Zich weerbaar opstellen t.o.v. leeftijdgenoten en onaanvaardbare groepsdruk.

4. Behandelingen bij kanker

3.1.1 Ik en de anderen

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

- 3.1.1 3** In een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uitdrukken.
- 3.1.1 6** Zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn o.m. door hulpvragen te stellen, zich te laten helpen en positieve voorstellen te doen op het niveau van het samenleven in de klas en de school.

Empathie en zorg voor elkaar

- 3.1.1 13** Tonen in hun omgang met andere respect en waardering.
- 3.1.1 14** Tonen in de dagelijkse omgang dat ze solidariteit en zorg opbrengen voor iemand anders.

Conflicthantering

- 3.1.1 22** Verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen en verwoorden en aangeven dat deze op elkaar inspelen.
- 3.1.1 28** Kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 3.1.1 29** Beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.

3.1.2 Ik en de groep

Participatie, democratie en samenwerken

- 3.1.2 1** Een taak binnen de groep op een verantwoordelijke wijze oppakken.
- 3.1.2 5** Bij groepstaken leidinggeven en onder leiding van een medeleerling meewerken.
- 3.1.2 2** Samenwerken met anderen in de groep, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

3.1.3 Ik en de samenleving

Meervoudige identiteit

- 3.1.3 27** Aandacht hebben voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en bereid zijn er rekening mee te houden.

Omgaan met gelijkenissen en verschillen

- 3.1.3 29** In concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen en erover praten.

3.2.7 Gezondheidseducatie

Omgaan met ziektes, handicaps en verslaving

- 3.2.7 22** Aangeven dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.

5. En wat dan?

3.1.1 Ik en de anderen

Zelfbewustzijn en weerbaarheid

- 3.1.1 3** In een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uitdrukken.

- 3.1.1 6** Zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn o.m. door hulpvragen te stellen, zich te laten helpen en positieve voorstellen te doen op het niveau van het samenleven in de klas en de school.

Empathie en zorg voor elkaar

- 3.1.1 13** Tonen in hun omgang met andere respect en waardering.

- 3.1.1 14** Tonen in de dagelijkse omgang dat ze solidariteit en zorg opbrengen voor iemand anders.

Conflicthantering

- 3.1.1 28** Kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

- 3.1.1 29** Beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.

3.1.3 Ik en de samenleving

Meervoudige identiteit

- 3.1.3 28** Zich weerbaar opstellen t.o.v. leeftijdgenoten en onaanvaardbare groepsdruk.

Kom jij ook op tegen kanker?

Kom op tegen Kanker

Wil jij er ook voor helpen zorgen dat minder mensen ziek worden door kanker? Dat meer mensen van de ziekte genezen? En dat wie kanker heeft (gehad) een beter leven heeft? Dat kan!

Doe mee met Kom op tegen Kanker en help kanker de wereld uit.*

Meer info op depetoptegenkanker.be en komoptegenkanker.be

*Vraag je ouders om je op weg te helpen.

Praat over kanker in de klas

Vraag je leerkracht om de gratis educatieve pakketten te gebruiken of geef zelf een spreekbeurt.

Zet je pet op tegen kanker

Vraag je (groot)ouders om een petpakket en zet je gepimpte pet op als teken van solidariteit met kinderen met kanker. Met de opbrengst organiseren wij voor hen een supertof vakantiecamp.

Zamel centjes in

Haal de kok of kunstenaar in jezelf naar boven. Bak wafels, maak een knutselwerkje of organiseer een feestje en zamel met je actie geld in voor Kom op tegen Kanker.

Doe mee met het Plantjesweekend

Help het derde weekend van september om mee plantjes te verdelen.

Maak een tekening

en geef het aan iemand met kanker. Die fleurt er zeker van op!